

Yerel Vergi Bilincinin Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi: Bursa Örneği*

Rükan Kutlu KORLU** & Özhan ÇETİNKAYA*** & Adnan GERÇEK****

Özet

Belediyelere ait vergi ve vergi benzeri gelirlerin yüksek oranda tahsil edilmesi yerel düzeyde yapılan mali planlamaların başarıya ulaşmasında ve sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılmasında etkilidir. Ancak yerel vergilerin tahsilatında başarılı olunması için sadece vergi sistemi ve mevzuatı ile ilgili düzenlemeler yeterli değildir. Bunun yanında vatandaşların yerel vergi bilincinin gelişmiş olması gereklidir.

Vatandaşların yerel vergilere karşı tutum ve davranışlarını belirleyen birçok faktör vardır. Yerel vergi bilinci seviyesi ile ortaya çıkan bu tutum ve davranışları etkileyen faktörlerin tespit edilmesi vergi uyumu açısından önemlidir. Bu çalışmada yerel vergi bilincini belirleyen sosyal ve psikolojik faktörler olarak; adalet ve eşitlik, din ve ahlak, katılımcılık ve yerelleşme, kültür, idareye bakış ve siyasi anlayış ele alınmıştır.

Çalışmada Bursa ilinin on ilçesinde 680 kişiye anket uygulanmış ve elde edilen veriler Faktör Analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Yapılan Faktör Analizi sonucunda vatandaşlar açısından yerel vergi bilincini belirleyen en önemli faktörün "adalet ve eşitlik" olduğu, ikinci önemli faktörün ise "din ve ahlak" olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan vatandaşların yerel vergi bilinci açısından belirleyici olmasa da anlamlı olan diğer faktörlerin; katılımcılık ve yerelleşme, kültür, idareye bakış ve siyasi anlayış olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Vergi bilinci, yerel vergi bilinci, vergi uyumu, vergi psikolojisi

* Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından desteklenen KUAP (HMYO) 2015/51 No'lu Proje kapsamında yapılmıştır. Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederiz.

** Öğr. Gör. Dr. Uludağ Üniversitesi, Harmanlık MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, rkorlu@uludag.edu.tr. Yazar proje yürütücüsü olup bu çalışmada başta metodoloji kısmını kaleme almak yanında tümünde katkı sağlamıştır

*** Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

**** Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

Evaluation Of Local Tax Awareness By Factor Analysis: A Case From Bursa

Abstract

High incidence of municipal tax and quasi tax revenues collection is effective for locally financial planning to achieve success and quality enhancement within services offered. However, adjustments in tax system and regulations only is not sufficient in order to be successful in local tax collection procedure. Besides this, it is required that citizens should develop local tax awareness as well.

There are many factors determining citizens' attitudes and behaviours towards local taxes. Identifying factors that influence these attitudes and behaviours emerging from local tax awareness is significant in terms of tax compliance. This study investigates justice and equity; religion and moral; participation and localisation; culture, administration view, political understanding as factors specifying local tax awareness.

A survey were administered to 680 citizen and data findings were analysed through Factor Analysis. As a result of this analysis, it was ascertained that the most significant factor specifying local tax awareness was "justice and equity", and that second significant one was "religion and moral". On the other hand, it was concluded that other meaningful factors were participation, localisation, culture, administration view and political understanding, though citizens were not decisive in local tax awareness.

Keywords: Tax awareness, local tax awareness, tax compliance, tax psychology

1. GİRİŞ

Belediyelerin gelirlerini zamanında ve istenilen seviyede elde etmesi, planlanan hizmetlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önem arz etmektedir. Belediyelerin yerel vergilerin maksimum şekilde tahsil edilmesi ile elde edeceği faydalar pek çoktur. Bu bağlamda belediyelerin daha fazla vergi geliri elde edebilmek için yaptığı ve yapacağı sistemsel uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; halka tanınan çeşitli ödeme kolaylıkları, teşvik edici uygulamalar ve bu konu ile ilgili çeşitli iletişim yöntemleri olarak sıralanabilir. Fakat belediyelerin, bahsedilen vergi tahsilatını kolaylaştırıcı ve arttırıcı uygulamalarının yanında vergiyi veren taraf olarak vatandaşların yerel vergiler ile ilgili bilinç seviyesini belirleyen faktörlerin tespiti, vergilerin optimum şekilde tahsilatında önemli bir noktadır. Bu noktada vergiyi toplayan belediye idaresinin yaptıklarının yanında vergiyi verme iradesi ve aksiyonunu gösterme durumunda olan vatandaşların davranışı, hizmet ve hizmetin finansmanı olan vergi gelirleri döngüsü içerisinde tamamlayıcıdır.

Literatürde Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkede genel olarak vergi bilincini ölçmeye yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Ancak vatandaşların yerel vergi bilinci konusunda pek çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu çalışmanın literatürdeki yerel vergi bilinci ile ilgili boşluğu doldurmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Yerel vergilerin belediyeler tarafından çoğunlukla “fayda ilkesi” çerçevesinde toplanması, merkezi yönetim tarafından toplanan vergilerin ise çoğunlukla “ödeme gücü ilkesi” çerçevesinde toplanması yerel ve merkezi nitelikteki vergilerin mükellefler tarafından farklı algılanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle çalışmada yerel vergi bilincini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak genel vergi bilinci ile yerel vergi bilinci kavramı ve önemi ele alınmıştır. Daha sonra yerel vergi bilincini etkileyen faktörlerden öne çıkanlar anlatılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise Bursa ili ve seçilen ilçelerinde 680 kişi üzerinde, vatandaşların belediye vergilerine ait algısını ölçme amaçlı yapılan anket verileri SPSS 22.0 programı yardımı ile faktör analizine tabi tutularak ortaya çıkan bulgular değerlendirilmiş ve yerel vergi bilincinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

2. VERGİ BİLİNCİ KAVRAMI VE ÖNEMİ

2.1. Vergi Bilincinin Tanımı ve Önemi

Genel olarak vergi bilinci kavramı idarenin hizmet etmesi ve mükelleflerin vergi vermesi döngüsü içerisinde konuyu daha çok mükellef psikolojisi odaklı ele alan bir yaklaşımdır. Diğer bir deyişle bu konu literatürde, idare ve mükellef olarak iki taraflı bir ilişki içerisinde ve “davranışsal kamu maliyesi” çerçevesinde irdelenmektedir¹. Buradan hareketle genel vergi bilinci, bir kişinin vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmesi gerektiğini fark etme, bilme ve hatırlama yeteneğine sahip olmalarını ifade etmektedir. Vergi bilincinin uygulamaya yansımaları olarak karşımıza çıkan vergi uyumu kavramı ise herhangi bir zorlamaya gerek kalmadan yasaların anlamına ve ruhuna uygun hareket etme olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle vergi mükelleflerinin vergi kanunlarına ne derece uyduğu, onların vergi ile ilgili bilinç seviyelerini göstermektedir². Vergi uyumunda önemli olan gönüllülüğün sağlanmasıdır. Yani mükelleflerin vergisel ödevlerini mümkün olduğunca içten gelen bir motivasyonla yerine getirmeleri daha

1 Aktan, Coşkun. C.. “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı” Çimento Endüstrisi İşverenler Sendikası, Ocak, 2012, s.14.

2 James, Simon and Alley Clinton. “Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration”, *Journal of Finance and Management in Public Services* 2.2, 2002, p.29.

önemlidir. Çünkü denetim ve ceza gibi bir takım unsurların devreye girilmesiyle sağlanabilen zorunlu uyum maliyetleri artırmaktadır³.

Genel vergi bilinci kavramına maliye bilimi çerçevesinde bakıldığında, davranışsal olarak çıktıları aşağıdaki gibi tanımlanabilir⁴:

- Vergiye ilişkin kayıtların doğru tutulması,
- Vergi beyannamelerinin zamanında verilmesi (kanunlarda belirtilen zamanlarda),
- Vergi borçlarının zamanında hesaplanması ve bildirilmesi, (kesintilerle birlikte),
- Vergi borçlarının zamanında ödenmesi (kanunlarda belirtilen zamanlarda).

Genel vergi bilincinin düşük olduğu ülkelerde⁵ birçok ekonomik ve sosyal sorun ile karşılaşmaktadır. Bir ülkede genel vergi bilincinin düşük olması toplam vergi gelirlerinin düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durumda ilk olarak o ülkede vergi oranları artırılarak toplam vergi gelirleri arttırılmaya çalışılır. İkinci olarak ise vergi oranlarını arttırmak yerine borçlanma yoluna başvurulur. Her iki çözüm önerisi de ülke ekonomisine kısa ve uzun vadede zarar vermektedir. Ayrıca bu durumda vergisini ödeyenler için haksız rekabetin olduğu bir düzen ortaya çıkmaktadır. "Bedavacılığın" yaygın olarak görüldüğü ülkelerde diğer mükelleflerin vergi ödeme isteği düşmektedir. Bunun yanında devletin yeterli derecede vergi toplamak için kullandığı (KDV, ÖTV vb. harcama vergileri) dolaylı vergiler ise dar gelirli vatandaşların alım gücünü kısırarak mağdur olmalarına neden olmakta ve böylece vergi adaleti zedelenmektedir. Bunların yanında genel vergi bilincinin düşük olması halinde bir ülkede; genel ekonomik dengelerin bozulması, bazı bölgelerde vatandaşların kamusal mal ve hizmetlerden yeterince yararlanamaması ve mali sömürüye uğraması gibi birçok sorun ortaya çıkmaktadır⁶.

3 İpek, Selçuk. "İdareler arası Vergi Paylaşımına Farklı Bir Yaklaşım: Yerel Vergiler ve Vergi Uyumu", **Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılar**, (Ed. Figen Altuğ, Özhan Çetinkaya, Selçuk İpek), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s. 43.

4 OECD, **Monitoring Taxpayers' Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience**, <http://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf>, 2008, s.9, (Erişim: 22.10.2014).

5 2011 yılında yayınlanan Tax Justice Network, The Cost of Abuse: A Briefing Paper on the Cost of Tax Aversion Worldwide başlıklı raporda Dünya'da gölge ekonomiler sonucunda en fazla vergi kaybına uğrayan ilk 10 ülke içerisinde Türkiye bulunmamaktadır. Buna karşın Türkiye'de gölge ekonomilerin büyüklüğü 2011 yılı GSMH'si içerisinde %31,3 seviyesindedir. Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında bu oranın yüksek olduğu anlaşılmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.tackletaxhavens.com/Cost_of_Tax_Abuse_TJN%20Research_23rd_Nov_2011.pdf, Erişim: 20.01.2016).

6 Saruç, Naci, Tolga. **Vergi Uyumu, Teori ve Uygulama**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2015, s.30.

2.2. Yerel Vergi Bilincinin Tanımı ve Önemi

Yerel vergi bilinci, mükelleflerin yerel vergilerin ödenmesi ile ilgili kendi üzerlerine düşen görevleri ne derece yerine getirdikleri ile ilgilidir. Diğer bir deyişle kavram, mükelleflerin yerel düzeyde konan vergilere ait ödevlerini yerine getirme istekliliğinin seviyesi olarak tanımlanabilir. Bir kişi herhangi bir yerel verginin mükellefi olmayabilir fakat bu konuda bilgi edinmiş olabilir. Dolayısıyla bu kişinin yerel vergiler konusunda bilinçli olduğunu söylemek mümkün olduğundan, yerel vergi bilinci değerlendirilmesinde kişinin bu konudaki tutumları da dikkate alınmalıdır.

Yerel vergi bilinci, genel vergi bilinci içerisinde yer almakla birlikte ondan bazı farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar yerel yönetimler tarafından alınan vergiler ile merkezi yönetim tarafından alınan vergilerin konularının ve bu idarelerin ürettikleri hizmet türlerinin farklı olmasından ileri gelmektedir. Yerelde üretilen mal ve hizmetlerin kayda değer bir kısmı faydası bölünebilen türde olan yarı kamusal mal ve hizmetlerdir. Bu nedenle yerelde belediyeler tarafından alınan vergilerin birçoğu “yararlanma (fayda) ilkesi” çerçevesinde tahsil edilmektedir. Çoğunlukla bölünemez nitelikte olan kamusal mal ve hizmetleri üreten merkezi idare ise vergilerin önemli bir kısmını “ödeme gücü ilkesi” çerçevesinde mükelleflerden tahsil etmektedir. Yararlanma ilkesi, mükellefin almış olduğu yerel hizmet karşılığında belirli bir bedel ödemesini gerektirir. Bu modelde mükellef hizmetten talep ettiği miktar kadar yararlanabilir. Bu yöntem kamusal mal ya da hizmetin gereğinden fazla tüketilmesinde ve bedavacılığı önlemede yardımcıdır. Ödeme gücü ilkesinde ise mükellefin gelir, servet ve harcaması üzerinden kamusal mal ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmadığına bakılmaksızın vergi alınmaktadır⁷. Mükellefler kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri faydaları ödedikleri vergilerle kıyaslarlar⁸. Bu nedenle yararlanma ilkesinin olduğu sistemde vergi ödeme ile ilgili motivasyon ödeme gücü ilkesine göre daha yüksektir. Mükellefler ödeme gücü ilkesinde miktar ayarlaması yapamazlar. Kamusal mal ve hizmetlerden ödediklerine oranla daha az veya fazla yararlanabilirler. Bu durum mükelleflerin mali sömürüye uğradıklarını düşünmelerine neden olarak vergi yükü hissini arttırmakta ve vergi ödeme motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.

7 Bulutoğlu, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008, s.405.

8 Torgler, Benno. “Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance” Dissertation der Universität Basel zur Erlangung der Würde eines Doktors der Staatswissenschaften, Basel, den 11, 2003b, p.351.

3. YEREL VERGİ BİLİNCİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Literatürde genel vergi bilincini etkileyen çok sayıda faktörün varlığından bahsedilmektedir. ABD Vergi İdaresi'nin yaptığı araştırmalarda mükelleflerin vergi uyumunu etkileyen 64 farklı faktör tespit edilmiştir⁹. Vergi bilincini yerel vergiler özelinde inceleyen bu çalışmada ise vergi uyumunu etkileyen faktörlerin aynı zamanda vergi bilincini etkilediği düşünülerek faktörler iki ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; ekonomik faktörler ve sosyal faktörlerdir.

3.1. Ekonomik Faktörler

Vergi bilincini etkileyen ekonomik faktörler bu konuda geliştirilen ilk yaklaşım olmanın yanında, daha sonra ortaya çıkan teorilere kaynaklık etme özelliğine sahiptir. Konuya ekonomik açıdan bakış ilk olarak Becker (1968) tarafından "vergi-kaçırma kaynaklı suç modeli" çerçevesinde yapılmıştır. Bu model, örneğin daha geniş kapsamlı bir cezanın veya daha büyük bir denetim olasılığının vergi kaçırma azalmaya yol açması hakkında sezgisel karşılaştırmalı istatistiksel veriler içermektedir¹⁰. Daha sonra Allingham ve Sandmo tarafından (1972) geliştirilen bu teori, mükellefin vergi kaçırma veya kaçırma durumuna bakışını ekonomik açıdan ve tek yönlü olarak ele almaktadır. Buna göre mükellefin vergi ödeme ya da ödememe durumu denetim sonucu yakalanma ve yakalanmama riskine bağlıdır. Diğer bir deyişle, mükelleflerin vergi kaçırması, yakalanma riskinin olmadığı durumda rasyonel ve yüksek derecede olası bir davranıştır. Diğer yandan mükellefler cezalandırılacaklarını düşündükleri durumda ise vergi ödemeyi tercih etmektedirler¹¹. Rasyonel Tercihler Teorisi veya Fayda Teorisi olarak da adlandırılan teoriye göre birey sadece kendi faydasını (homo economicus) düşünen bir varlıktır. Bu teoriye göre mükellefin vergi kaçırma tercih etmesi veya etmemesi, karşılığında elde edeceği fayda ile doğrudan ilişkilidir. Mükellefler vergi kaçırma beklenen fayda ile vergi ödemenin (uyumunun) faydalarını ve maliyetlerini kıyaslamaktadırlar¹². Buna göre mükellefler denetlenmemeleri durumunda, vergiyi hiç ödememeyi tercih edebilirler.

9 Saruç, a.g.e., s.49.

10 Luttmer, Erzo, F. P. and Monica Singhal. "Tax Morale", *Journal of Economic Perspectives*-Volume 28, Number 4, 2014, p.151.

11 Allingham, Michael. G., and Agnar Sandmo. "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis", *Journal of Public Economics*, 1(3-4), 1972, p.324.

12 Kirchler, Erich, Stephan Muehlbacher, Barbara Kastlunger and Wahl Ingrid. "Why Pay Taxes? A Review of Tax Compliance Decisions", *International Studies Program Working Paper*, 2007, p.3.

Fayda Teorisine göre cezaların etkili olması için denetim oranlarının yüksek olması gereklidir¹³. Mükellefin denetlendiğini bilmesi durumunda vergi ödeme, vergi kaçırmaya kıyasla daha rasyonel bir karar olmaktadır. Çünkü sadece vergi borcunu ödemek, vergi borcu artı denetim sonucunda ortaya çıkacak vergi cezasını ödemeye göre daha (parasal olarak daha az maliyetlidir) ekonomiktir¹⁴. Bu teoriye göre yazarlar vergi mükelleflerini kısaca “fayda maksimize edenler” olarak varsaymışlardır¹⁵. Denebilir ki teori; tam “fayda-maliyet” yaklaşımı çerçevesinde mükelleflerin vergi kanunlarına uyması veya uymaması durumunu salt ekonomik açıdan ele almaktadır. Sonuç olarak, ceza yapısı cezalandırmanın bir kısmını oluşturmakta olup bireyin vergi kaçırma tercihinde kritik bir faktördür¹⁶.

Fayda Teorisinin konuyu sadece ekonomik açıdan değerlendirdiği ve bu nedenle kısır kaldığına dair eleştiriler bulunmaktadır. Mükelleflerin denetlenme ve cezalandırılma oranlarının artırılması her zaman rasyonel karar alma çerçevesinde vergi ödemeyi sağlamadığı gibi bazı durumlarda idarenin sıkı ve caydırıcı önlemleri mükelleflerin vergi uyumunu azaltabilmektedir. Aşırı denetlenme ve cezalandırılma oranları bazı durumlarda mükellefin sistem dışına çıkmasını (crowding-out effect) sağlayabilmektedir¹⁷.

3.2. Sosyal Faktörler

Sosyal faktörler, ekonomik faktörlerin konuyu açıklamada yetersiz olduğunun düşünülmesi ışığında ortaya çıkmıştır. Sosyal faktörlerin ortaya çıkmasında bilim adamları tarafından cevabı araştırılan en önemli soru “Mükellefler neden vergi öderler?” olarak literatürde yer almaktadır. Diğer bir deyişle ceza olasılığının ve denetimin düşük olduğu halde mükelleflerin neden vergilerini ödedikleri araştırmanın çıkış noktasıdır¹⁸. Fayda Teorisinin yazarları Allingham ve Sandmo, aslında kendi modellerinin vergi ödeme motivasyonlarının tümünü kapsamadığını fark eden ilk araştırmacılarıdır. Bu nedenle sosyal faktörler çerçevesinde odaklanılan

13 Radu, Claudia, Florida. “About Tax Compliance: Some Reasons Why People Pay Their Taxes”, *Scientific Journal of Humanistic Studies*, Vol. 6 Issue 10, 2014, p.107.

14 Kirchler, a.g.m., p.4.

15 Devos, Ken. “Tax Compliance Theory and the Literature”, *Springer Netherlands*, 2014, p.13.

16 Devos, a.g.m., p.15.

17 Kitapçı, İsmail. *Vergi Etiği- Vergi Psikolojisi*, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2013, s.44.

18 Torgler, Benno, Markus Schaffner and Alison Macintyre. “Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality”, *Center for Research in Economics, Management and the Arts*, 2007, p.1.

“vergi ahlakı” kavramı, fayda teorisi kapsamında ortaya çıkan eksiklikleri tamamlama konusunda bilim adamları tarafından irdelenmektedir¹⁹. Aşağıda yerel vergi bilincini etkileyen çeşitli sosyal faktörlerden adalet ve eşitlik, din ve ahlak, katılımcılık ve yerelleşme, kültür, idareye bakış ile siyasi anlayış faktörleri ele alınarak kısaca açıklanmıştır.

3.2.1. Adalet ve Eşitlik

Mükelleflerin vergi ahlakını etkileyen faktörlerden biri idare tarafından alınan vergilerin onların bakışından meşruiyet seviyesidir. Başka bir deyişle eğer bir mükellef vergi kanunlarının adaletli olduğunu, kişiler arasında ayırım yapmadan uygulandığını ve vergi gelirlerinin adil bir şekilde harcandığını düşünüyorsa vergi ödeme eğilimleri artacaktır. Bir mükellef bu konularda eşitsizlik algısına sahip ise vergi uyumunda azalma beklenebilmektedir²⁰.

Musgrave (1959) mali politikanın üç şartı olarak kaynak ayırımı, dağıtımını ve stabilizasyon unsurlarını belirtmiştir. Vergi ahlakı açısından, ilk iki unsur eşitlik bağlamında önemlidir. Kaynak ayırımı, vergi ahlakını etkilerken, dağıtım unsuru da vergi ahlakı üzerinde etkili olan eşitlik ve yük faktörleri açısından önemlidir. Bu anlayışa göre mükellefler basit bir mekanik hesaplayıcıdan daha çok eşitlik, adalet ve vergi yükü gibi unsurları vergilerini öderken göz önünde bulunduran toplum üyeleridirler²¹. Spicer ile Becker (1980) ve Becker, Büchner ile Sleeking (1987) eserlerinde “mali eşitsizliğin” bazı durumlarda vergi kaçırmaya yol açtığını kanıtlamışlardır²². Bu nedenle adalet ve eşitlik faktörünün yerel vergi bilinci ile doğrudan etkili olduğu söylenebilir.

3.2.2. Din ve Ahlak

Din olgusu toplumda birçok konu ile ilişkili ve olayların değerlendirilmesinde referans olarak alınır. Bazı mükellefler vergi gelirlerinin toplanması ve harcanması aşamalarında ortaya çıkan konuların dinen uygunluğunu dikkate almaktadırlar. Dini duyarlılıkları olan bireylerin vergi ahlakına bakış açıları göz önüne alınması gereken bir faktördür. Bu anlamda din

19 Luttmer and Monica, a.g.m.,p.151.

20 Saruç, a.g.e., s.57.

21 Torgler, Benno, and Christopher A. Schaltegger. “Tax Morale and Fiscal Policy”, *Yale Center for International and Area Studies Working Papers*, 2005, p.3.

22 Feld, Lars. P. and Jean Robert Tyran, “Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis”, *KYKLOS*, Vol. 55, Fasc., 2002, p.198.

içerisindeki ahlak kavramı vergi ahlakı kavramı ile ilişkilidir²³. Vergi uyumunu inceleyen bilim adamları, bireyleri sadece kendi çıkarlarını düşünen “homo economicus” (faydacı birey) gibi görmek yerine aynı zamanda dinin emirlerini önemseyen iyi ahlak sahibi bireyler olabileceklerini ve rasyonaliteyi bir kenara bırakan “homo religious” (dini referanslarla değerlendiren birey) olarak adlandırılacaklarını belirtmişlerdir²⁴. Din olgusu literatürde, ibadethaneye gitme, dini eğitim, ibadethane veya dini organizasyonun aktif üyesi olma, algılanan din olgusu, dini rehberlik ve dinlerde vergi uyumunun yeri gibi farklı ölçü birimleri kullanılarak analiz edilmektedir²⁵.

3.2.3. Katılımcılık ve Yerelleşme

Katılımcılık ve yerelleşme çerçevesinde yer alan birçok kavram yerel düzeyde vergi bilinci ile doğrudan ilişkilidir. Bunlar vatandaşların katılımcılığı, yönetim, şeffaflık, hesap verebilirlik ve belediyelerin mali özerkliği olarak belirtilmektedir. Bu doğrultuda yerel düzeyde vatandaşların kendilerine hizmet olarak sunulacak belediye harcama programını oylayarak seçmesi (siyasal katılım ve özel referandumlar) onların vergi uyumunu artırmaktadır²⁶.

Yapılan birçok çalışmada mükelleflerin karar verme sürecinde aktif olarak katıldıklarını hissettiklerinde vergi kaçırma ihtimallerinin daha düşük olduğunu tespit edilmiştir²⁷. Uyumlu bir şekilde gerçekleşen katılım, stratejik planlama, bütçe ve faaliyet raporlama uygulamaları halk ile belediye arasında güvenin tesis edilmesinde yardımcıdır. Bu faktörlerle birlikte çatı kavram olarak ileri düzeyde mali özerklik seviyesinin vergi ahlakını arttırdığı yapılan çalışmalarda görülmüştür. Bu durum aynı zamanda yerel harcamaların ve gelirlerin şeffaflığı konusunda da kolaylıklar sağlamaktadır²⁸. Eğer mükellefler ödedikleri vergilerin çoğunu doğrudan ve yerelde öderlerse²⁹ yerel yönetimden beklentileri artacaktır. Bu durum

23 Kitapçı, a.g.e., s.209.

24 Aktan, a.g.m., s.20.

25 Torgler, Benno. “The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 61, 2006, p.82.

26 Radu, a.g.m., s.108.

27 Luttmmer, a.g.m., s.157.

28 Torgler, a.g.e. (2003b), p.28 - 29.

29 Yerel yönetim vergileri arasında doğrudan alınan vergilerin en önemlisi emlak vergileridir. OECD ülkeleri arasında bakıldığında Türkiye’de emlak vergilerinin toplam yerel vergi gelirlerine oranının 2001-2011 ortalamasının %10’nun biraz üzerinde yer alarak oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu oranın %90 ve üzerinde yer alarak en yüksek

ise hesap verebilirliği kuvvetlendireceğinden dolayı mükelleflerin zamanla ödemeleri gereken vergilere daha sadık olmalarını sağlayacaktır. Bu anlamda yerleşmenin, merkezîyetçiliğin olduğu sisteme göre vergi bilincini geliştirmede daha etkili olduğunu söylemek mümkündür³⁰.

3.2.4. Kültür

Kültür nesiller boyunca devam eden geniş sosyal normlardan meydana gelmektedir³¹. Kültür bir çeşit dil gibi görülebilir. Bu anlamda kavram; bir kurallar sistemine dayalı, fikirlere, değerlere sahip, gelenekleri ve teamülleri olan içsel bir kurumdur³². Kültür ile vergi uyumu arasındaki ilişki ise insanların yaptıkları birçok eylemde kültürel kodların etkili olmasından gelmektedir. Vergi kültürü, mükelleflerin ve vergileme otoritesinin davranış ve eylemlerini etkileyen maddi ve manevi öğeler bütünüdür. Olumlu ve etkili bir vergi kültürüne sahip olan devlet, yaptırım gücünü kullanmaktan ziyade gönüllülük sonucu mükellefin vergi ödemesini, devlet ve vergi idaresine karşı güven oluşturmalarını, mükellef ve idare çalışanlarının davranış ve beklentilerini şekillendirmesini, vergi toplama ve uyum başarısını artırmasını sağlamaktadır³³. Bu nedenle kültür ve devamında ortaya çıkardığı ahlak ile vergi ödeme davranışı arasında önemli bir ilişki olduğu söylenebilir³⁴.

3.2.5. İdareye Bakış

Mükelleflerin idareye olan güveninin yanında vergi ahlakının artışı teşvik eden uygulamalardan bir diğeri verginin ödenmesi ile ilgili kolaylıkların sağlanmasıdır. Bunlardan bazıları; vergi ödeme zamanları ile ilgili hatırlatmalar, çeşitli ödeme noktaları, kredi kartı ile taksit imkânları, elektronik ortamdan ödeme, vergi ile ilgili mobil uygulamalar, anlaşılabilir ve pratik beyanname (e-beyanname), mükelleflerin vergi konusunda istek, şikâyet ve önerilerine (özelge) hızlı dönüşler, uygulamalara ait değişikliklerin bildirilmesi ve belediye personelinin mükellefe yaklaşım biçimi

olduğu ülkeler İngiltere, İrlanda, Avustralya, Kanada, %10 altında yer alan en düşük olduğu ülkeler ise İsveç, Finlandiya, Lüksemburg ve Estonya olarak sıralanabilir. Kaynak: <http://stats.oecd.org/>, (Erişim Tarihi: 20.08.2015).

30 Torgler, a.g.e. (2003b), p.214.

31 Luttmmer, a.g.m., s.160.

32 Torgler, Benno. "Tax Morale and Institutions" Yale University, Yale Center for International and Area Studies, *Crema Working Papers*, 2003a, p.20.

33 Canbay, Tülin ve Güneş Çetin. "Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, s.54.

34 Aktan, a.g.m., s.19.

olarak sıralanabilir³⁵. İdarenin yukarıdaki şekillerle ve daha fazla geliştirebilecek çeşitli teknolojik imkânlar vasıtasıyla iletişim kurması ve yardımcı olması mükelleflerin yerel vergi bilincinin zaman içerisinde artmasına yardımcıdır.

3.2.6. Siyasi Anlayış

Mükellefler seçim dönemlerinde kendilerine uygun siyasal partiyi seçmek için oy vermektedirler. Bu durumda mükellefler için kendilerine en az vergi yükü getirecek ve en fazla kamusal mal ve hizmet sağlayacak siyasal partinin iktidara gelmesi uygun olacaktır. Diğer taraftan mevcut siyasal sistemin ve siyasetçilerin sorun çözme konusundaki çabaları ve başarıları vatandaşların vergi bilincine etki edebilecek bir konudur³⁶. Yerel düzeyde siyasi bir kurum olan belediyelere ve belediye başkanına güven, belediyelerin hizmet kaliteleri, vatandaş istek ve ihtiyaçlarına duyarlılıkları ve harcamalarla ilgili hesap verebilirlik faaliyetleri vergi mükelleflerinin vergi ödeme motivasyonlarını etkilemektedir.

4. METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Vatandaşların yerel vergi bilinci algısının tespit edilmesi ve bunu belirleyen faktörlerin ortaya konulması, yerel yönetimler düzeyinde kurulan vergi - hizmet ilişkisi çerçevesinde yerel vergilerin vatandaşlar tarafından ödenmesi ve belediyelerin kaliteli hizmet sunması anlayışına etki etmektedir. Bu çalışmanın amacı, yerel yönetim hizmetlerinden yararlanmanın bir gereği olarak belediyelere vergi ödeyen vatandaşların yerel vergi bilinci konusundaki algıları ile bunu belirleyen faktörleri bir alan araştırması yaparak tespit etmek ve elde edilen bulgulara dayanarak yerel vergi bilincinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Yerel vergi bilincinin ölçülmesi için örneklemin belirlenmesinde, özellikle belediyelere ödenen yerel vergilerin mükellefleri ile belediye hizmetlerin-

35 Şentürk, Suat, Hayri. "Vergiye Gönüllü Uyum Sağlanmasında Fayda İlkesinin Rolü" *OGÜ İİBF Dergisi*, 9 (3), 2014, s. 135.

36 Kitapçı, a.g.e., s.217-218.

den yararlanan vatandaşların bakış açılarının tespit edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle araştırmanın evreni, Bursa il sınırları içinde yaşayan vatandaşlardan oluşmaktadır. 2015 yılı sonu itibariyle Bursa ilinin nüfusu yaklaşık 2.842.547 kişi (<http://www.tuik.gov.tr/>) olduğundan, örneklem büyüklüğü %5 hata payı ve %99 güven aralığında 664 kişi olarak hesaplanmıştır. Bursa'nın Türkiye'nin en büyük dördüncü kenti olduğu ve ülkenin her bölgesinden göç aldığı dikkate alınmış ve araştırma sonuçlarının tüm Türkiye için değerlendirilebileceği düşünülmüştür.

4.3. Anketin Geliştirilmesi ve Uygulanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Uygulanan anket; Alm ve Torgler (2006), Frey ve Torgler (2007), Torgler (2003b), Gerçek ve Yüce (1998), Cansız (2006), Hazman (2009), Serim, İnam ve Murat (2014) tarafından daha önce geliştirilmiş ve uygulanmış anket ve çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket toplam 34 soru içermekte olup, bunların 24 tanesi vatandaşların yerel vergi bilinci algısı ve belediye hizmetlerine bakışını belirleyen faktörlerin tespitine yöneliktir. Söz konusu algının ölçülmesi için bu sorularda 5'li Likert ölçeğinin kullanılması tercih edilmiştir. Geriye kalan 10 soru ise katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleği, yıllık geliri, sahip olduğu gayrimenkulü, oturduğu ilçe, haberdar oldukları belediye vergileri ve harçları ile yerel vergilerden ne anladıklarını belirlemeye yöneliktir.

Araştırmada açıklayıcı faktör analizi gibi üst düzey analiz yapılacağı için, araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle örneklemin belirlenmesinde "tesadüfi örnekleme" yöntemlerinden "zümrelere göre örnekleme" yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Her zümreden örnekleme girecek birimler "orantılı paylaşırma" yöntemi ile seçilmiştir. Faktör analizi açısından veri kalitesi önem arz ettiğinden ve uygulanan anket sayısının hesaplanan örneklem hacminden daha fazla olması hedeflendiğinden, ankete katılan kişi sayısı 680 olarak belirlenmiştir. Araştırma verilerinin toplanması için geliştirilen anket, araştırma şirketi aracılığıyla Ocak 2016'da Bursa'nın on ilçesinde bulunan vatandaşlara uygulanmıştır. Bursa genelini temsil etmek üzere on ilçedeki nüfusun dağılımı esas alınarak anketler; Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer, İnegöl, Gemlik, Karacabey, Mudanya, Orhangazi, Kestel ve Orhaneli ilçe merkezlerinde uygulanmıştır.

5. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Betimsel İstatistikler ve Değerlendirilmesi

Vatandaşlara uygulanan anket sonucunda; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleği, yıllık geliri, sahip olduğu gayrimenkulü, oturduğu ilçe, haberdar oldukları belediye vergileri ve harçları ile yerel vergilerden ne anladıklarını belirlemeye ilişkin bilgiler toplanmıştır. Bunların bazılarına ait betimsel istatistik sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Vatandaşlara Uygulanan Ankete Ait Betimsel Bilgiler

	Cevaplar	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yaş	18-30	183	26,9	26,9	26,9
	31-40	213	31,3	31,3	58,2
	41-50	162	23,8	23,8	82,1
	51-60	95	14,0	14,0	96,0
	61 ve üzeri	27	4,0	4,0	100,0
	Toplam	680	100,0	100,0	
Cinsiyet	Erkek	387	56,9	56,9	56,9
	Kadın	293	43,1	43,1	100,0
	Toplam	680	100,0	100,0	
Eğitim Durumu	İlköğretim	305	44,9	44,9	44,9
	Lise	183	26,9	26,9	71,8
	Önlisans	19	2,8	2,8	74,6
	Lisans	167	24,6	24,6	99,1
	Lisansüstü	6	,9	,9	100,0
	Toplam	680	100,0	100,0	
Meslek/Konum	Ücretli (memur, işçi)	138	20,3	20,3	20,3
	Ticaret erbabı	135	19,9	19,9	40,1
	Serbest meslek erbabı	136	20,0	20,0	60,1
	Çiftçi	67	9,9	9,9	70,0
	Emekli	68	10,0	10,0	80,0
	Ev hanımı	68	10,0	10,0	90,0
	Öğrenci	68	10,0	10,0	100,0
	Toplam	680	100,0	100,0	
Yıllık Gelir	0 - 12.000 TL arası	321	47,2	47,2	47,2
	12.001 - 29.000 TL arası	249	36,6	36,6	83,8
	29.001 - 66.000 TL arası	105	15,4	15,4	99,3
	66.001 TL ve üzeri	5	,7	,7	100,0
	Toplam	680	100,0	100,0	

Tablo 1 incelendiğinde ankete katılanların %58,2'si 40 yaşının altındaki bireylerden oluştuğu görülmektedir. Örnekleme oluşturan vatandaşların %56,9'unun (387 kişi) erkek, %43,1'inin (293 kişi) ise kadın olduğu anlaşılmaktadır. Yine ankete katılanlardan 305 kişinin (%44,9) ilköğretim mezunu, 183 kişinin (%26,9) lise mezunu ve 167 kişinin (%24,6) de üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Diğer taraftan anket, vatandaşların meslekleri dikkate alınarak "zümrelere göre örnekleme" yöntemi yapıldığından; ücretliler, ticaret erbapları ve serbest meslek erbaplarının oranı % 20'şer iken, çiftçilerin, emeklilerin, ev hanımlarının ve öğrencilerin oranı ise % 10'ar olacak şekilde uygulanmıştır. Ayrıca ankete katılan vatandaşların yıllık gelir durumlarına bakıldığında, % 83,8 gibi büyük bir bölümünün düşük ve orta gelir grubu içinde yer aldığı tespit edilmiştir.

5.2. Faktör Analizi ve Değerlendirilmesi

5.2.1. Veri Setinin Faktör Analizi İçin Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Vatandaşlara uygulanan anket sorularının güvenilirliği ölçmek için en çok kullanılan güvenilirlik katsayısı olan Cronbach α katsayısı kullanılmıştır. Tüm soru grupları için Cronbach α değeri 0,703 olarak hesaplanmıştır. Cronbach α katsayısının iyileştirilmesi için "If Item Deleted" hesaplaması yapılmış ve bu aşamada L3 ve L1 numaralı sorular silinmiştir. Bunun sonucunda Cronbach α değeri 0,742 olarak ölçülmüştür. Bu değer 0,70'in üzerinde olması, kullanılan ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir³⁷.

Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmaması, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi ile elde edilen katsayıların anlamlı olmasına bağlı olduğundan, faktör analizi öncesinde bu testler uygulanmıştır. Uygulanan anketin KMO örnekleme yeterliliği ölçüsü 0,798 olarak bulunmuş olup, buna göre veri seti faktör analizi için "çok iyi" olarak tespit edilmiştir³⁸. Verilere uygulanan Bartlett'in küresellik testi anlamlı çıkmıştır [$\chi^2 = 4623,822$, $df = 231$ ($p = 0,000$)]. Bu sonuçlar, faktör analizinin uygulanabilirliğini ve değişkenler arasındaki korelasyonun varlığını göstermektedir.

37 Özdamar, Kazım. *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Kitabevi, 1999, s.522.

38 Kalaycı, Şeref. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2014.

5.2.2. Faktörlerin Elde Edilmesi ve İsimlendirilmesi

SPSS 22.0 programında faktörlerin elde edilmesi için ilk olarak “Communality” değeri 0,50'nin altında kalan L18 ve L5 soruları silinmiştir. Daha sonra “Anti-image” matrisine bakılmış ve soruların değeri 0,50'nin üstünde olduğundan, tüm sorular analize dâhil edilmiştir. Sonuç olarak geriye kalan 20 değişkenin toplam varyansın % 64.156'sını açıkladığı ve öz değeri 1'den büyük 6 faktör altında toplandığı görülmüştür.

Tablo 2: Vatandaşların Yerel Vergi Bilinci Algısının Faktör Analizi Sonuçları

Factor Total Variance (%)	Load	Communal	Anti-image
Adalet ve Eşitlik (%19,878)			
L14 Belediyelerce toplanan vergi ve harçların dini değerlere uygun harcandığına inanıyorum.	0,844	0,721	0,842
L4 Belediyelerce yapılan emlak değerlerinin tespiti ve takdirinin adil olduğunu düşünüyorum.	0,815	0,686	0,829
L2 Yerel vergi ve harçlarla ilgili kanunların adil olduğuna inanıyorum.	0,792	0,720	0,840
L17 Ödediğim yerel vergiler ile aldığım belediye hizmetleri kıyaslandığında aldığım hizmetler daha fazladır.	0,650	0,564	0,869
Din ve Ahlak (%17,953)			
L11 Toplumumuzda vergi kaçırınlar, işini bilen / kurnaz kişiler olarak görülmektedir.	0,815	0,703	0,775
L12 Vergi ödemenin kutsal bir görev olduğuna inanıyorum.	0,739	0,618	0,805
L10 Vergi ödeme konusunda kendimi sorumlu / dürüst bir vatandaş olarak görüyorum.	0,713	0,568	0,823
L9 Bir kişi vergisini ödemediğinde kendisini ayıplarım.	0,709	0,591	0,848
L13 Vergi ödememek kul hakkına girmektedir.	0,575	0,643	0,803
Katılımcılık ve Yerelleşme (%8,441)			
L15 Ödediğim yerel vergilerin nerelere harcandığını bilmiyorum.	0,685	0,621	0,814
L16 Yerel vergilerin nerelere harcandığına ilişkin Belediyeler tarafından yapılan bilgilendirilme vergi ödeme isteğimi artırır.	0,680	0,585	0,790

L22 Belediyelerin harcama ve hizmet kararlarını alırken fikrimi sorması vergi ödeme isteğimi artırır.	0,623	0,537	0,821
Kültür (%6,933)			
L7 Sık sık uygulanan vergi afları vergi ödeme kültürünü zedelemektedir (zarar vermektedir).	0,767	0,602	0,751
L8 Maddi durumum yeterli olmasa bile imkânlarımı zorlayarak yerel vergileri zamanında öderim.	0,720	0,656	0,784
L6 Vergi ödemenin öneminin okullarda anlatılması gerektiğine inanıyorum.	0,692	0,576	0,790
İdareye Bakış (%5,665)			
L20 Yerel vergilerin tahsilatında; ödeme noktaları, internet, taksit veya kredi kartıyla ödeme gibi imkânların sağlanması vergi ödeme isteğimi artırır.	0,825	0,737	0,737
L19 Belediyelerin TV, Gazete, Billboard gibi çeşitli iletişim araçlarıyla yaptıkları hatırlatmalar yerel vergilerin ödenmesini teşvik etmektedir.	0,765	0,667	0,768
L21 Belediye personeli vergi ve harçların ödenmesi konusunda vatandaşlara yönlendirici ve yardımcıdır.	0,474	0,537	0,834
Siyasi Anlayış (%5,286)			
L23 Belediyenin benim seçtiğim siyasi partiden olması ya da olmaması vergi ödeme isteğimi etkiler.	0,837	0,757	0,627
L24 Belediye başkanına olan güvenim vergi ödeme isteğimi artırır.	0,793	0,681	0,585
KMO: 0.801 Total variance explained: 64,156% Bartlett's test of Sphericity: Chi-Square: 4256,346 df: 190 Sig 0,000			

Not: 1. Load = Factor loading, communal = communality, anti-image = anti-image correlation.

2. L1, L3, L5 ve L18 numaralı sorular analize dâhil edilmemiştir.

Ankete katılan vatandaşların yerel vergi bilinci algısı ve belediye hizmetlerine bakışı faktör analizi varimax tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve bunun sonucunda 6 faktör tespit edilmiştir. Bu faktörlerin her biri, toplam varyansı sırasıyla; %19,878, %17,953, %8,441, %6,933, %5,665 ve %5,286 olarak açıklamaktadır. İlgili faktörleri açıklayan soruların faktör yükleri 0,474 ve

0,844 arasında değişmektedir. En düşük communal değeri 0,537 ve anti-image değeri ise 0,585 olarak bulunmuştur. Analiz sonucunda faktörlerin isimleri, faktör yükleri, communal ve anti-image değerleri yukarıda bulunan Tablo 2’de olduğu gibi elde edilmiştir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Çalışmada belirlenen altı faktörün arasından “adalet ve eşitlik” algısının yerel vergi bilincini belirleyen en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir. Literatürde vatandaşların bir otoriteyle olan³⁹ ilişkilerinde adalet ve eşitliğin önemi sıklıkla vurgulanmıştır⁴⁰. Bu faktör toplam varyansın yaklaşık %20’sini açıklamaktadır. Adalet ve eşitlik algısını belirleyen sorular içinde “Belediyelerce toplanan vergi ve harçların dini değerlere uygun harcandığına inanıyorum” ve “Belediyelerce yapılan emlak değerlerinin tespiti ve takdirinin adil olduğunu düşünüyorum” şeklindeki sorular ön plana çıkmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, vatandaşlar belediyelerden adalet ve eşitlik içinde, özellikle toplanan vergilerin kanunlara uygun bir şekilde harcanmasını ve adil olmasını istemektedirler. Ancak “adalet ve eşitlik” algısını ölçen sorulara verilen cevapların dağılımı incelendiğinde, ankete katılanların 1/3 gibi önemli bir kısmının kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum da esasında vatandaşların belediyelerce toplanan vergilerin nereye harcandığı, emlak değerlerinin takdirinin nasıl olduğu veya yerel vergilerle ilgili yasal düzenlemelerin ne olduğu konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bahsedilen konularda vatandaşların bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması ile onların adalet ve eşitlik algısının geliştirilmesi sonucunda yerel vergi bilinçlerinin de artacağı söylenebilir.

Vatandaşların yerel vergi bilincini belirleyen ikinci önemli faktörün ise “din ve ahlak” olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre din ve ahlak kavramları tek bir faktör altında gruplanmıştır. Torgler (2006) da yaptığı çalışmasında din faktörü ile vergi ahlakı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Bu faktör toplam varyansın yaklaşık %18’ini açıklamaktadır. Din ve ahlak algısı ile ilgili sorulardan ortaya çıkan en önemli husus, toplumda vergi kaçırıcıların işini bilen kurnaz kişiler olarak görülmesidir. Buna karşın vatandaşlarda vergi ödemenin kutsal bir görev olduğu inancının yüksekliği ve vatandaşların kendilerini vergi ödeme konusunda dürüst kabul etmeleri,

39 Tyler, Tom R. “The Psychology of Legitimacy: A Relational Perspective on Voluntary Deference to Authorities”, *Personality and Social Psychology Review*, 1 (4). 1997, p.323-345.

40 Bordignon, Massimo. “A Fairness Approach to Income Tax Evasion”, *Journal of Public Economics*, Vol. 52, 1993, p.345-362.

vergi kaçırın mükelleflerin işini bilen kurnaz kişiler olarak görülmeleri ile bir tezatlık oluşturmaktadır. Bu durum, aslında toplumumuzda vergi kaçırma eğiliminin yaygın olduğunu ve vatandaşların fırsat bulmaları durumunda vergi kaçırma ihtimallerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu sonuçlar, toplumda vergi bilincinin düşük olduğuna ve vergi kaçırma konusunda vatandaşların birbirlerine güvenmediğine de işaret etmektedir.

Analiz sonuçlarına göre üçüncü faktör olarak “katılımcılık ve yerelleşme” algısı ön plana çıkmıştır. Literatürde de katılımcılık ve yerel seviyede iletişimin önemi vurgulanmış ve yerelleşmenin olduğu hallerde vergi ahlakının arttığı tespit edilmiştir⁴¹. Avrupa ve Amerika’da ödenen yerel vergilerin payının daha yüksek olması⁴² vatandaşların yerel yönetime daha fazla katılmaları ve yerel vergilerin nereye harcandığını daha fazla sorgulamalarına sebep olmaktadır. Bu durum ise yerel vergi bilincini doğrudan etkileyen kritik bir algıdır. Çalışmamızda ise katılımcılık algısı ile ilgili vatandaşların yerel vergilerin nerelere harcandığını bilmediği hususu öne çıkmaktadır. Ayrıca vatandaşlar, vergilerin nerelere harcandığına ilişkin kendilerine bilgi verilmesi ve hatta harcama kararları konusunda fikrinin alınması durumunda vergi ödeme isteklerinin artacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla literatürde de tespit edildiği gibi belediyeler tarafından katılımcılık ve yerelleşmeye yönelik çalışmalar yapılması halinde yerel vergi bilincinin artacağı söylenebilir.

Yerel vergi bilincini belirleyen dördüncü faktör “kültür” olarak belirlenmiştir. Torgler ve Schneider Avrupa ülkelerinde yaptıkları çalışmada kültür ile vergi ahlakı arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir⁴³. Bu çalışmada ise kültür faktörünün yerel vergi bilinci üzerindeki etkisinin çok güçlü olmadığı (% 6,933) görülmüştür. Kültür faktörünü belirleyen sorular içinde vatandaşların “vergi aflarının vergi ödeme kültürünü zedelediği” hususunu ön plana çıkartmaları, esasında toplumda sık sık uygulanan vergi aflarına karşı önemli bir tepkinin oluştuğunu göstermektedir. Vatandaşların imkânlarını zorlayarak yerel vergileri zamanında ödeme düşünceleri ve kültürün gelişmesi için okullarda bu konunun anlatılması gerektiğini vurgulamaları, toplumda yerel vergi bilincinin geliştirilmesi yönünde ciddi bir beklenti ve ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

41 Güth, Werner, Vittoria Levati, and Rupert Sausgruber. “Tax Morale and (De) Centralization - An Experimental Study”, **Springer Public Choice** 125, 2005, p.173.

42 Korlu, R. Kutlu, Özhan Çetinkaya. “Türkiye’deki Belediyelerin Mali Özerkliğinin Öz Gelirler Bağlamında Analizi ve Değerlendirilmesi” **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Yıl:3, Cilt:3, Sayı:4, 2015, s.101.

43 Torgler, Benno and Friedrich Schneider. “Does Culture Influence Tax Morale? Evidence From Different European Countries”, CREMA Working Paper No. 2004 – 17. Basel, **Center for Research in Economics, Management and Arts**. 2004, s.1.

Vatandaşların “idareye bakış” açısı, yerel vergi bilincini belirleyen bir diğer faktör olarak tespit edilmiştir. Belediyelerin vatandaşlar ile kurduğu iletişim ve vatandaşların belediye idaresine bakış açısı yerel vergi bilinci üzerinde etkili olmaktadır. Vatandaşlar yükümlülüklerini yerine getirirken karşı karşıya buldukları süreçlerin kolaylığı, hizmet beklentilerinin iletişim kurularak öğrenilmesi ve uygun seçenekler ile karşılanması gibi idari faktörler yerel vergi bilincini artıracaktır⁴⁴. Nitekim bu çalışmada idarenin yerel vergilerin ödenmesi konusunda çeşitli kolaylıklar sağlaması ve bu konuda hatırlatmalar yapması, mükelleflerin vergi ödeme isteği açısından önemli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca belediye personelinin vatandaşlara yerel vergilerin ödenmesi konusunda yönlendirici bilgiler vermesi ve yardımcı olması da onların yerel vergi bilincini pozitif yönde etkilemektedir⁴⁵.

Yerel vergi bilincini belirleyen son faktör, “siyasi anlayış” algısı şeklinde ortaya çıkmıştır. Vatandaşların belediye yönetimine güven duyması, öncelikle işbirlikçi bir yaklaşım sergilemesini ve aynı zamanda direnç veya uyumsuzluk alanlarının azalmasını sağlamaktadır. Bu durum ise yerel vergi bilincinin geliştirilmesi için en iyi uygulama yöntemlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır⁴⁶. Çalışmamızda da belediye yönetiminin mükellef tarafından tercih edilen siyasi partiden olması ve özellikle vatandaşların belediye başkanına olan güvenleri yerel vergi bilincinin yerleşmesi açısından önemli olduğu tespit edilmiştir.

7. SONUÇ

Vatandaşların vergiye uyum göstermeleri ve vergi ödeme alışkanlıklarını sürdürmeleri açısından genel vergi bilincinin yanı sıra, yerel vergi bilincinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yerelde belediyeler tarafından tahsil edilen vergilerin daha çok yararlanma ilkesine dayanması, vatandaşların vergilerin toplanması ve yerel kamu hizmetlerinin sunulması konusunda daha duyarlı olmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla vatandaşlarda yerel vergi bilincinin yerleştirilmesi, bir ülkede genel olarak vergi bilincinin geliştirilmesi açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmelidir.

44 GİB. 2014-2018 Stratejik Plan, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 171, Ankara, 2013, s.45.

45 Çetin, Gerger, Güneş, Adnan Gerçek, Çağatan Taşkın, Feride Bakar, and Simla Güzel. “Determining The Factors That Affect Taxpayers’ Perspective On Tax Administration: Research In Turkey”, **International Journal of Economics and Finance Studies (IJEFS)**, Vol., 6, No: 1., 2014, s.22.

46 Murphy, Kristina. “The Role of Trust in Nurturing Compliance: A Study of Accused Tax Avoiders”, **Law and Human Behavior**, Vol. 28, No: 2, 2004, p.203.

Literatürde yerel vergi bilincini etkileyen ekonomik, sosyal ve psikolojik nitelikli birçok faktör bulunmakla birlikte, günümüzde daha çok sosyal ve psikolojik faktörlerin etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada da yerel vergi bilincini belirleyen faktörler olarak; adalet ve eşitlik, din ve ahlak, katılımcılık ve yerelleşme, kültür, idareye bakış ve siyasi anlayış konusunda vatandaşların algıları tespit edilmiştir. Bunun için Bursa ilinin on ilçesinde 680 kişiye anket uygulanmış ve elde edilen veriler Faktör Analizi yardımıyla analiz edilmiştir.

Yapılan “Faktör Analizi” sonucunda vatandaşlar açısından yerel vergi bilincini belirleyen en önemli faktörün “adalet ve eşitlik” olduğu tespit edilmiştir. Buna göre vatandaşlar bir taraftan yerel vergiler ile ilgili kanunların ve uygulamalarının adil olmasını, diğer taraftan ise ödenen yerel vergiler ile belediyeden alınan hizmetler arasında bir dengenin bulunması gerektiğini önemsemektedirler. Yerel vergi bilinci açısından vatandaşların önemli gördükleri bir diğer faktörün “din ve ahlak” olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre vergilemenin din ve ahlak değerlerine uygunluğunun vatandaşlar tarafından önemsenmesine rağmen, fırsatını bulduklarında vergi kaçırma eğilimi göstermeleri ilginçtir.

Vatandaşların yerel vergi bilinci açısından belirleyici olmasa da anlamlı olan diğer faktörler; katılımcılık ve yerelleşme, kültür, idareye bakış ve siyasi anlayış olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla vatandaşlar, belediyeler tarafından alınan kararlar, yürütülen faaliyetler ve sunulan hizmetler konularında kendilerine bilgi sunulmasını, belediye - vatandaş ilişkilerinin güncel teknolojik imkânlar ile desteklenmesini, belediye yönetiminin ulaşılabilir ve kendilerine yardımcı olmasını istemektedirler. Belediyeler ile vatandaşlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi sayesinde uzun dönemde yerel vergi bilinci ve yerel vergi kültürünün yerleşmesi sağlanabilir. Bu durumda öncelikle devletin adil ve anlaşılabilir kanunlar çıkarması, belediyelerin de bu kanunları titizlikle ve eşitlik ilkesi doğrultusunda uygulaması, yaptığı uygulamaları geniş kitlelere başta internet olmak üzere, billboardlar, şehir postası gibi araçlarla tanıtması ve böylece halkın belediye faaliyetlerinden haberdar olması sağlanmalıdır. Halkı bilgilendirmek, belediyeye güven duymalarını sağlamak ve belediye yönetimini benimsetmek, adalet ve eşitlik konusundaki algının gelişmesine ve yerleşmesine yardımcı olacaktır. Bununla birlikte yerel vergi bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak belediyelerin halk ile iletişim kanallarını daha sık kullanması; katılımcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi uygulamaları içselleştirerek hayata geçirmesi ve bu yollarla güven ortamını tesis etmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun. C.. "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı" Çimento Endüstrisi İşverenler Sendikası, Ocak, 2012, s.14-22.
- Allingham, Michael. G., and Agnar Sandmo. "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis", **Journal of Public Economics**, 1(3-4), 1972, pp. 323-338.
- Alm, James and Benno Torgler. "Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe", **Journal of Economic Psychology**, 27, 2006, pp. 224-246.
- Bordignon, Massimo. "A Fairness Approach to Income Tax Evasion", **Journal of Public Economics**, Vol. 52, 1993, pp.345-362.
- Bulutoglu, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008.
- Canbay, Tülin ve Güneş Çetin. "Vergiye Uyum Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, s.52 -64.
- Cansız, Harun. "Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.VIII, 2006, s.2.
- Çetin, Gerger, Güneş, Adnan Gerçek, Çağatan Taşkın, Feride Bakar, and Simla Güzel. "Determining The Factors That Affect Taxpayers' Perspective On Tax Administration: Research In Turkey", **International Journal of Economics and Finance Studies (IJEFS)**, Vol., 6, No: 1., 2014, s.18-28.
- Devos, Ken. "Tax Compliance Theory and the Literature", **"Springer Netherlands"**, 2014, pp.13-64.
- Feld, Lars. P. and Jean Robert Tyran, "Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis", **KYKLOS**, Vol. 55, Fasc., 2002, pp.197-222.
- Frey, Bruno, S., Benno Torgler. "Tax Morale and Conditional Cooperation", **Journal of Comparative Economics**, 35, 2007, pp. 136-159.
- Gerçek, Adnan ve Mehmet Yüce, "Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından **Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi**", **Bursa Ticaret ve Sanayi Odası**, Bursa, 1998.
- GİB. 2014-2018 Stratejik Plan, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 171, Ankara, 2013, s.45.
- Güth, Werner, Vittoria Levati, and Rupert Sausgruber. "Tax Morale and (De) Centralization - An Experimental Study", **Springer ,Public Choice** 125, 2005, pp.171-188.
- Hazman, Gürler, Gülsüm. "Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti", **Akademik İncelemeler**, Cilt:4 Sayı:1, 2009, s.53-71.
- İpek, Selçuk. "İdareler arası Vergi Paylaşımına Farklı Bir Yaklaşım: Yerel Vergiler ve Vergi Uyum", **Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılar**, (Ed. Figen Altuğ, Özhan Çetinkaya, Selçuk İpek), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s. 31-62.
- James, Simon and Alley Clinton. "Tax Compliance, Self-Assessment and Tax Administration" , **Journal of Finance and Management in Public Services** 2.2, 2002, pp. 27-42.

- Kalaycı, Şeref. **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2014.
- Kirchler, Erich, Stephan Muehlbacher, Barbara Kastlunger and Wahl Ingrid. "Why Pay Taxes? A Review of Tax Compliance Decisions", **International Studies Program Working Paper**, 2007, pp.07-30.
- Kitapçı, İsmail. **Vergi Etiği- Vergi Psikolojisi**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2013.
- Korlu, R. Kutlu, Özhan Çetinkaya. "Türkiye'deki Belediyelerin Mali Özerkliğinin Öz Gelirler Bağlamında Analizi ve Değerlendirilmesi" **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Yıl:3, Cilt:3, Sayı:4, 2015, s.95-111.
- Luttmer, Erzo, F. P. and Monica Singhal. "Tax Morale", **Journal of Economic Perspectives**-Volume 28, Number 4, 2014, pp.149-168.
- Murphy, Kristina. "The Role of Trust in Nurturing Compliance: A Study of Accused Tax Avoiders", **Law and Human Behavior**, Vol. 28, No: 2., 2004, pp.187-209.
- OECD, **Monitoring Taxpayers' Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience**. <http://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf>, 2008 (Erişim: 22.10.2014).
- Özdamar, Kazım. **Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi**, Kaan Kitabevi, 1999.
- Radu, Claudia, Florida. "About Tax Compliance: Some Reasons Why People Pay Their Taxes", **Scientific Journal of Humanistic Studies**, Vol. 6 Issue 10, 2014, pp.107-112.
- Saruç, Naci, Tolga. **Vergi Uyumu, Teori ve Uygulama**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2015.
- Serim, Nilgün, Betül İnam and Dilek Murat. "Factors Affecting Tax Compliance of Taxpayers: The Role of Tax Officer", **The Case of Istanbul and Çanakkale, Business and Economics Research Journal**, Volume 5, Number 2, 2014, pp. 19-31.
- Şentürk, Suat, Hayri. "Vergiye Gönüllü Uyum Sağlanmasında Fayda İlkesinin Rolü" **OGÜ İİBF Dergisi**, 9(3), 2014, s. 129 - 143.
- Tax Justice Network, Tax Justice Network, The Cost of Abuse: A Briefing Paper on the Cost of Tax Aversion World wide, 2011, http://www.tackletaxhavens.com/Cost_of_Tax_Abuse_TJN%20Research_23rd_Nov_2011.pdf, (Erişim:20.01.2016).
- Torgler, Benno. "Tax Morale and Institutions" Yale University, Yale Center for International and Area Studies, **Crema Working Papers**, 2003a, pp.1-36.
- Torgler, Benno. "Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance" Dissertation der Universität Basel zur Erlangung der Würde eines Doktors der Staatswissenschaften, Basel, den 11, 2003b.
- Torgler, Benno. "The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 61, 2006, pp.81-109.
- Torgler, Benno, and Christopher A. Schaltegger. "Tax Morale and Fiscal Policy", **Yale Center for International and Area Studies Working Papers**, 2005, pp. 1-34.

Torgler, Benno, Markus Schaffner and Alison Macintyre. "Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality", **Center for Research in Economics**, Management and the Arts, 2007, pp.1-41.

Torgler, Benno and Friedrich Schneider. "Does Culture Influence Tax Morale? Evidence From Different European Countries", CREMA Working Paper No. 2004 – 17. Basel, **Center for Research in Economics**, Management and Arts. 2004.

Tyler, Tom R. "The Psychology of Legitimacy: A Relational Perspective on Voluntary Deference to Authorities", **Personality and Social Psychology Review**, 1 (4). 1997.

<http://stats.oecd.org/>, (Erişim Tarihi:20.08.2015).

http://www.tackletaxhavens.com/Cost_of_Tax_Abuse_TJN%20Research_23rd_Nov_2011.pdf, Erişim:20.01.2016).

<http://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim: 15.03.2016).